

Η πολύτιμη προσφορά του Μιχαήλ Σακελλαρίου

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 24-8-2014

Η πρόσφατη αποδημία του πλήρους ημερών και έργων ακαδημαϊκού Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, ενός από τους σημαντικότερους Έλληνες ιστορικούς της εποχής μας, σηματοδοτεί τόσο σημαντικό σταθμό στην εξέλιξη της νεοελληνικής κλασικής επιστήμης, ώστε μας προτρέπει να καταθέσουμε εδώ μια σύντομη παρουσίαση του έργου του. Τη συστηματική αποτίμησή του θα αναλάβουν εν καιρώ οι αρμόδιοι Έλληνες και ξένοι συνοδοιπόροι του επιστημονικού του βίου.

Ο Μιχάλης Σακελλαρίου ήταν ήδη ανεγνωρισμένος και πολλά υποσχόμενος ιστορικός της νεότερης ελληνικής ιστορίας, όταν μετά τη δημοσίευση το 1939 της πρώτης μονογραφίας του «Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715-1821)» έστρεψε αποφασιστικά το στόχαστρο των επιστημονικών του ερευνών στην αρχαιότητα, μεταφέροντας στις απαρχές της ελληνικής ιστορίας τη δοκιμασμένη, αυστηρή μεθοδολογία και το κριτικό και συνθετικό πνεύμα που είχε συστηματικά καλλιεργήσει. Πρώτος καρπός, αλλά ώριμος και μεστός, η μονογραφία του για την ελληνική μετανάστευση στην Ιωνία, που του εξασφάλισε τον τίτλο του Docteur d'État στη Γαλλία, προανήγγελλε λαμπρή θέση στη διεθνή κλασική ιστοριογραφία.

Στην αποτελεσματώμενη όμως και στείρα πραγματικότητα της ελληνικής ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας της εποχής, ο νέος δρόμος που επέλεξε αποδείχθηκε πολύ μοναχικός. Ωσει «αγαθή τύχη», η απόλυσή του από τη δικτατορία των συνταγματαρχών από την έδρα της Αρχαίας Ιστορίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης έμελλε να του προσφέρει περισσότερες από μία οδούς διαφυγής. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η υπερδεκαετής παραμονή του Μ. Σακελλαρίου στη Λυών θα του επέτρεπε να αναδιπλώσει και να αναπτύξει τόσο τις εκπαιδευτικές όσο και τις επιστημονικές του αρετές. Η ίδια όμως συγκυρία έγινε παράλληλα αφορμή, με την ολόπλευρη, μακρόχρονη ένταξή του στη συντακτική ομάδα της «Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους» της «Εκδοτικής Αθηνών» (ΙΕΕ), για τη ριζοσπαστική ανανέωση της νεοελληνικής κλασικής ιστοριογραφίας. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι πολλές από τις σελίδες, που ο Μ. Σακελλαρίου και οι συνεργάτες τους οποίους εκείνος επέλεγε συνεισέφεραν στην ΙΕΕ, αποτελούν ακόμη σήμερα διδακτικό βοήθημα της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσως. Προϊόν όμως εκείνης της συνεργασίας πρέπει να θεωρείται επίσης και η ανάθεση, με πρωτοβουλία του αείμνηστου Κωνσταντίνου Τσάτσου, της μεταλαμπαδεύσεως –σε μεταπτυχιακό και μεταδιδακτορικό επίπεδο– του έργου του Μ. Σακελλαρίου μέσω του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, του οποίου τη διεύθυνση ανέλαβε από το 1979. Την επιτυχία αυτής της πρωτοβουλίας σηματοδοτούν αφ' ενός η μακρά σειρά μελετών, μονογραφιών και επιγραφικών συνταγμάτων των ερευνητών του, που διεξεδίκησαν και κατέχουν πλέον αξιοσημείωτη θέση στη διεθνή βιβλιογραφία, και αφ' ετέρου τα όχι ευάριθμα στελέχη του Κέντρου, που αναδείχθηκαν σε ακαδημαϊκές θέσεις.

Το συγγραφικό έργο

Το συγγραφικό έργο στην αρχαία ιστορία του Μ. Β. Σακελλαρίου έχει τύχει γενικής αναγνώρισεως και έχει αποτελέσει τη βάση των διακρίσεων που του επιδαψιλεύθηκαν εντός και εκτός Ελλάδος: καθηγητική έδρα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και κατά την περίοδο της δικτατορίας στο Πανεπιστήμιο της Λυών, θέση διευθυντού του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας (ΚΕΡΑ) στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, εκλογή στην Ακαδημία Αθηνών, ανάδειξη ως μέλους της Accademia dei Lincei και αντεπιστέλλοντος μέλους της Accademia Pontaniana και της Ακαδημίας Επιγραφών και Γραμμάτων του Ινστιτούτου της Γαλλίας, ανάδειξη σε σημαντικές δημόσιες θέσεις, απονομή παρασήμων κ.λπ. Το έργο του διακρίνεται για τη συνέπεια που το διέπει, τον πρωτοποριακό του χαρακτήρα και τον προσανατολισμό του στη διεθνή επιστημονική

κοινότητα. Η συνέχεια μεταξύ της πρώτης και επιβλητικής μονογραφίας του για την αρχαία ιστορία «La migration grecque en Ionie» (Αθήνα 1958) και του πιο πρόσφατου δίτομου έργου του «Ethne grecs à l' Age du Bronze» (Αθήνα 2009) είναι προφανής ακόμη και για όσους έχουν και απλώς φυλλομετρήσει τα βιβλία. Και στα δύο είναι πρόδηλη η εξαντλητική προσπάθεια για την αξιοποίηση κάθε δυνατής πηγής και για τον συνδυασμό φιλολογικής και αρχαιολογικής τεκμηριώσεως με σκοπό την ιστορική προσέγγιση της ελληνικής προϊστορίας και πρωτοϊστορίας. Στην ίδια γνωστική σφαίρα εντάσσονται και τα έργα «Peuples préhelléniques d' origine indo-européenne» (Αθήνα 1977), «Les Protogrecs» (Αθήνα 1980) και «Between Memory and Oblivion: the Transmission of Early Greek Historical Traditions» (Αθήνα 1991). Το άλλο πεδίο της αρχαίας ιστορίας που με συνέπεια διερεύνησε είναι οι πολιτικοί θεσμοί. Στο ενδιαφέρον του γι' αυτούς οφείλονται οι μονογραφίες «The Polis-State: Definition and Origin» (Αθήνα 1989) και «Η αθηναϊκή δημοκρατία» (Ηράκλειο 1999), καθώς και πολλές βραχύτερες μελέτες.

Αναφέρθηκε ήδη και η δεύτερη, εξίσου σημαντική με τη συγγραφική δραστηριότητα, συμβολή του Μιχαήλ Σακελλαρίου στην καλλιέργεια της αρχαιογνωσίας στην Ελλάδα, η οποία είναι πολύ λιγότερο γνωστή και γι' αυτό αρμόζει να εξαρθεί. Ο Μ. Σακελλαρίου, όταν ήταν ακόμη εξόριστος στη Γαλλία, έγινε με πρωτοβουλία του Δ. Ζακυθηνού όχι μόνον ο βασικός συγγραφέας των τόμων του αρχαίου τμήματος της νέας «Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους» (1971-1975), στην οποία εισήγαγε καινοφανείς για την Ελλάδα προβληματισμούς σε ποικιλία θεμάτων, από τη δημογραφία και την οικονομική ιστορία μέχρι τη γλωσσολογία, αλλά και ο βασικός σύμβουλος για τον τόμο της Ρωμαϊοκρατίας, τον οποίο διάνοιξε στη διεθνή ιστορική επιστήμη με τη συνεργασία και ξένων ειδικών. Η συμβολή του στον τομέα αυτόν συνεχίστηκε με την αρχισυνταξία μνημειώδους τόμου αφιερωμένου στη Μακεδονία (1982), που δημοσιεύθηκε από τον ίδιο εκδότη.

Η διαπίστωση της δραματικής ελλείψεως Ελλήνων ιστορικών της αρχαιότητας υπήρξε αντικείμενο έντονου προβληματισμού και συζητήσεων μεταξύ του Μ. Σακελλαρίου και ακαδημαϊκών με επίδοση και στην πολιτική, οι οποίοι είχαν συμμετάσχει στην έκδοση της «Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους», όπως ο Κ. Τσάτσος, ο Κ. Τρυπάνης και ο Δ. Ζακυθηνός. Κατάληξή τους ήταν η έναρξη λειτουργίας του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και η ανάθεση της διευθύνσεως στον Μ. Σακελλαρίου.

Γόνιμη θητεία στο ΚΕΡΑ

Επιτυχέστερη επιλογή θα ήταν δύσκολο να φαντασθεί κανείς. Ήταν πράγματι ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση, διότι τον διέκρινε επιστημονική ανιδιοτέλεια, πνεύμα φιλελεύθερο και ευρύτητα οριζόντων. Διαχώρισε επιμελώς τις προσωπικές του έρευνες από εκείνες του Κέντρου και εκάλεσε τους πρώτους δύο συνεργάτες του να συνεργασθούν για την κατάστρωση του ερευνητικού προγράμματος. Κοινή διαπίστωση ήταν ότι το Κέντρο έπρεπε:

α) να αξιοποιήσει το συγκριτικό πλεονέκτημα που διέθεταν οι Έλληνες επιστήμονες χάρις στη γεωγραφική εγγύτητα με το αντικείμενο της μελέτης τους και την εξοικείωση με τον τόπο και τη γλώσσα·

β) να καλύψει, κατά το δυνατόν, προφανή κενά στον τομέα της αρχαιολογίας, ιδιαίτερα δε την παντελή σχεδόν έλλειψη στοχευμένης και ομαδικής έρευνας για τη δημιουργία έργων υποδομής, χρήσιμων στην ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα·

γ) να επικεντρώσει τις ερευνητικές του προσπάθειες σε περιοχές και εποχές παραμελημένες από τη μέχρι τότε έρευνα, συγκεκριμένα δε, γεωγραφικά, στην περιφέρεια της ελληνικής οικουμένης και, χρονικά, στην πρωτοϊστορία και την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο·

δ) να συνεργάζεται με ελληνικούς και ξένους φορείς (πανεπιστήμια, ερευνητικά ιδρύματα, αρχαιολογικές υπηρεσίες), η δε επιστημονική παραγωγή του να απευθύνεται τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Επί τη βάση αυτών των στόχων, που με τις απαραίτητες προσαρμογές εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι σήμερα, και χάρις στη σταδιακή πρόσληψη και άλλων ερευνητών, συστάθηκαν ομάδες που επικεντρώθηκαν στην έρευνα α) της Μακεδονίας, β) της Θράκης, γ) της Παλαιστίνης, δ) της Νοτίου Ελλάδος, ιδίως κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, ε) των παλαιοβαλκανικών λαών και πολιτισμών και στ) της ελληνικής Ανατολής. Συγκροτήθηκε βιβλιοθήκη βιβλίων και ανατύπων, καθώς και αρχεία φωτογραφιών, εκτύπων και εκμαγείων, άρχισαν να δημοσιεύονται επιγραφικά και νομισματικά συντάγματα βάσει συμφωνιών, ιδίως με την Αρχαιολογική Υπηρεσία, και εγκαινιάστηκε σειρά ξενόγλωσσων μονογραφιών υπό τον τίτλο ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, που αριθμεί άνω των 70 τόμων.

Ο Μ. Σακελλαρίου απεχώρησε από το Κέντρο το 1992, έπειτα από δεκατριετή θητεία. Αλλά και κατά τη δεκαοκταετή θητεία του διαδόχου

του και κατά τη διετία κατά την οποία το Κέντρο διατελεί χωρίς τακτικό διευθυντή, προσφάτως δε συγχωνευμένο με τα άλλα δύο ινστιτούτα ανθρωπιστικών ερευνών, το ΚΕΡΑ εξακολουθεί να παραμένει πιστό στους ιδρυτικούς του στόχους που το κατέστησαν, κατά την τελευταία του αξιολόγηση από διεθνή επιτροπή, «εξαιρετο, με διεθνή κριτήρια, και ανεγνωρισμένο ως κατέχον μοναδική θέση στις κατά γεωγραφικές περιοχές έρευνες της αρχαίας Ελλάδος με επί πλέον επίδοση στην Εγγύς Ανατολή ... και τα Βαλκάνια».

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την τελευταία πενταετία ο Μ. Β. Σακελλαρίου επέστρεψε στα νεανικά του ενδιαφέροντα για τη νεότερη ιστορία και εξέδωσε ή επανεξέδωσε σειρά σημαντικών έργων.

* Ο κ. Μίλτος Χατζόπουλος είναι ομότιμος διευθυντής Ερευνών στο Κέντρο Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας. Η κ. Λουίζα Λουκοπούλου είναι ομότιμη διευθύντρια Ερευνών στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών.